

VALYUTA VA JAHON VALYUTA TIZIMI

M.Turdimuratov

JizPI, Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti v.b

E.Fozilov

Kibersport fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15907948>

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy va jahon valyuta tizimining mazmuni, shakllanish bosqichlari hamda ularning iqtisodiy munosabatlardagi o'ri o'rganilgan. Valyutaning turlari, almashinuv kursi, konvertatsiya darajalari, valyuta bozorining funksiyalari va xalqaro moliyaviy tashkilotlarning valyuta tizimidagi roli tahlil qilinadi. Ayniqsa, zamonaviy jahon iqtisodiyotida valyuta tizimi qanday muammolar bilan duch kelayotgani va raqamli valyutalarning rivojlanishi dolzarb masala sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Valyuta, jahon valyuta tizimi, almashinuv kursi, konvertatsiya, xalqaro hisob-kitob, valyuta bozori, raqamli valyuta.

Annotation. This article explores the structure and role of national and international currency systems, their stages of formation, and their place in economic relations. It analyzes types of currencies, exchange rates, levels of convertibility, functions of the foreign exchange market, and the role of international financial institutions in the currency system. Special attention is paid to current issues faced by the modern global monetary system and the emergence of digital currencies as a relevant phenomenon.

Key words: Currency, international monetary system, exchange rate, convertibility, international payments, forex market, digital currency.

Valyuta va jahon valyuta tizimi bugungi kunda global iqtisodiy munosabatlarning muhim qismini tashkil etadi. Milliy valyuta iqtisodiyotning ichki muomalasini tartibga solsa, xalqaro hisob-kitoblar va savdo aloqalarida jahon valyuta tizimi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu tizimning barqarorligi har bir davlatning iqtisodiy mustaqilligi va savdo imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

1. Valyuta tushunchasi va uning turlari

Valyuta — bu biror davlatning qonuniy to'lov vositasi bo'lib, ichki va tashqi iqtisodiy munosabatlarda ishlatiladi. Valyutalar quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

- **Milliy valyuta** – har bir davlatda qonuniy muomaladagi pul birligi.
- **Chet el valyutasi** – boshqa davlatlarning pul birliklari.
- **Haqiqiy va hisob-kitob valyutasi** – real pul ko'rinishidagi va elektron shakldagi hisob-kitob vositalari.

• **Erkin konvertatsiyalanuvchi valyuta (USD, EUR)** – istalgan davlatda erkin almashtiriladigan valyutalar.

2. Jahon valyuta tizimi va uning shakllanishi

Jahon valyuta tizimi – bu xalqaro savdo va kapital harakatlarini tartibga soluvchi, valyutalarning o‘zaro almashinishini ta’minlovchi tizimdir. Jahon valyuta tizimi quyidagi bosqichlarda shakllangan:

• **Oltin standarti tizimi (XIX – XX asr boshi)** – valyutalar oltin bilan kafolatlangan.

• **Bretton-Vuds tizimi (1944–1971)** – AQSh dollari asosidagi oltin-dollarga bog‘langan tizim.

• **Jamaika tizimi (1976 yildan hozirgacha)** – suzuvchi almashinuv kurslariga asoslangan.

Bugungi kunda jahon valyuta tizimi suzuvchi kurslar asosida ishlaydi. Bu tizimda talab va taklif asosida kurslar belgilanadi.

3. Valyuta kursi va konvertatsiya darajalari

Valyuta kursi – bir valyutaning boshqa valyutaga nisbatan qiymatini bildiradi. Kurslar quyidagi omillarga bog‘liq:

- Inflyatsiya darajasi
- Foiz stavkalari
- Savdo balansidagi farqlar
- Siyosiy barqarorlik

Konvertatsiya esa valyutaning erkin almashtirilish darajasini bildiradi. U uch darajaga bo‘linadi:

1. To‘liq konvertatsiyalanuvchi valyutalar (USD, EUR)
2. Qisman konvertatsiyalanuvchi valyutalar (ba’zi rivojlanayotgan davlatlar)
3. Cheklangan valyutalar (qonuniy yoki ma’muriy cheklovlarga ega)

4. Valyuta bozori va uning funksiyalari

Valyuta bozori (Forex) – bu turli valyutalarni sotib olish va sotish bozoridir. Uning asosiy funksiyalari:

- Valyutani ayirboshlash
- Xalqaro to‘lovlarni ta’minlash
- Valyuta risklarini boshqarish
- Spekulyativ foyda olish
- Ushbu bozor hozirgi kunda eng yirik moliyaviy bozor bo‘lib, kunlik aylanmasi 7 trillion AQSh dollaridan ortiqni tashkil etadi.

5. Jahon valyuta tizimidagi muammolar va tendensiyalar

Zamonaviy valyuta tizimi bir nechta muammolarga duch kelmoqda:

- Global inflyatsiya va kurslarning beqarorligi
- AQSh dollarining haddan tashqari ustunligi
- Raqamli valyutalarning (CBDC, kriptovalyutalar) paydo bo'lishi
- Geosiyosiy xatarlar ta'siri

Shuningdek, ko'plab davlatlar markaziy bank raqamli valyutalarini ishlab chiqmoqda (masalan, Xitoyda — **Digital Yuan**, Yevro hududida — **Digital Euro**).

Xulosa. Valyuta va jahon valyuta tizimi — global iqtisodiy tartibning muhim poydevorlaridan biridir. Uning samarali ishlashi xalqaro savdo, investitsiyalar va moliyaviy barqarorlik uchun zarur. Kelajakda raqamli valyutalarning jadal rivojlanishi ushbu tizimni tubdan o'zgartirishi mumkin. Shu boisdan, milliy iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqishda valyuta siyosati alohida e'tiborga olinishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. S.X. Xodjayev. "Xalqaro iqtisodiy munosabatlar", T.: Iqtisod-Moliya, 2020.
2. M. Williamson. The Exchange Rate System, IMF Publications, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma'lumotlari – www.cbu.uz
4. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy, Pearson, 2018.
5. International Monetary Fund – www.imf.org
6. Bank for International Settlements – www.bis.org

